“Deur ’n waaier wat die bolig ...”: ’n Vers oor die huwelik uit Antjie Krog se *Lady Anne*

Marius Crous
Departement Afrikaans
Universiteit van Namibië
WINDHOEK

Abstract

“Deur ’n waaier wat die bolig ...”: a poem on the marital relationship in Antjie Krog’s *Lady Anne*

*This essay examines one of the poems from Antjie Krog's seventh volume of poetry *Lady Anne*. The poem, “Deur ’n waaier wat die bolig ...”, focuses on the marital relationship between Andrew Barnard and Lady Anne Barnard. The poem is read within the context of the volume as a whole in order to delineate the particular aspects of the marital relationship pertaining to the Barnards.*

1. Inleiding

In ’n bespreking van die poësie van Antjie Krog wys Lina Spies (1983:112) daarop dat Krog se poësie gekenmerk word deur ’n “vreeslose uitgesprokenheid oor die liggaam”. Voorts is daar ’n noue verwantskap tussen die seksuele en kreatiwiteit in die werk van Krog aanwesig. Hierdie uitgesprokenheid oor die liggaam vind dikwels binne die domein van die huwelik plaas. Dit is ook die geval in Krog se sewende digbundel *Lady Anne* (1989) en Louise Viljoen merk in dié verband op dat daar sprake is van ’n “seksuele magstryd tussen man en vrou” in die huwelik (*Die Burger*, 1989-12-28). In aansluiting hierby kan René Marais (1988:33-34) se opmerking oor die siening van die huwelik by Krog ook betrek word: “aan die een kant bied die huweliksverhouding ‘geborgeneid en geluk’, maar daar is die ander kant ’n gevoel van irritasie teenoor dieselfde eggenoot by wie die vrou geborge voel”.

Krog fokus in *Lady Anne* nie net op die huweliksverhouding tussen Andrew Barnard en Lady Anne Barnard nie, maar ook op die verhouding tussen 'n outobiografiese ek en haar man; asook tussen die boeregesinne wat hulle tydens 'n reis deur die binneland teëkom. 'n Teks wat veral fokus op die verhouding tussen die Barnards is "Deur 'n waaier wat die bo-lig oor die teëltjies" (p. 23) – 'n teks wat mettertyd indringend beskou gaan word.

Die huweliksverhouding moet ook geanaliseer word teen die agtergrond van die vrougesentreerde perspektief in *Lady Anne*. Joan Hambidge (*Beeld*, 1989-09-18) wys daarop dat Krog haarself nie "ten volle distansieer van die onreg in die gemeenskap" wat teen die vrou gepleeg word nie. Sy aanvaar, volgens Hambidge, te maklik "die rolle en voorskrifte van die fallogosentriese gemeenskap" waarin sy leef.

2. Die huwelik: enkele perspektiewe

Een van die aspekte wat in feministiese literatuur toenemend belangrik blyk te wees, is die vrou se verhouding tot die man, dit wil sê as vader, broer of eggenoot (Marais, 1988:32). Nelly Furman (1985) beskou die huwelik as 'n bevoorregte ruimte waarbinne die twee geslagte in interaksie met mekaar verkeer. Dit is ook die faset van ons samelewing wat ons houding jeens seksualiteit reguleer en beïnvloed. Omdat die huwelik binne die patriargale sisteem sterk ingestel is op voortplanting, moet die twee lede van die teenoorgestelde geslag wees. Sy vervolg: "Marriage produces a single social unit wherein differences among individuals are seemingly dissolved under one name, the name of the father" (Furman, 1985:76).

Binne die huwelik vertolk die eggenoot die rol van die patriargale hoof en sit hy die tradisie van sy vader voort. Die vrou word die Ander, sy ondergeskikte wat hom moet dien. Sy gee ook haar eie identiteit prys deur die man se van aan te neem. Greene en Kahn (1985:9) omskryf die huwelik derhalwe as "an expression of the transmission of male dominance" en die vrou word gedwing om 'n vooropgesette rol te vertolk.

Die rol wat die vrou moet vertolk, word gekoppel aan bepaalde stereotiepe sienings van die vrou. Marianne de Jong (1992:125) sonder voorbeelde hiervan soos volg uit: "passiwiteit, wispelturigheid, insiklikheid en beginselloosheid, irrasionaliteit, godsdienstige toewysing en innerlikheid".

Hierdie perspektief op die vrou word deur die mangesentreerde samelewing aangewend om die meerderwaardigheid van die man te vestig.

Hilda Grobler (1993:51) vat die rol wat die vrou binne die patriargale huwelik moet vertolk soos volg saam: "... they will be homemakers, comfortable home bodies, cleaners who breed, obey, serve and satisfy their masters".

3. "Deur 'n waaier wat die bo-lig ...": die huwelik van Andrew en Lady Anne Barnard (neé Lindsay)

In hierdie teks uit Antjie Krog se *Lady Anne* (p. 23) gee Lady Anne Barnard as sprekende subjek 'n beskrywing van haar man, Andrew Barnard. Hierdie teks is ook 'n uitstekende voorbeeld van die ondermyning van bepaalde sosiale kodes oor die huwelik. Krog slaag daarin om die heersende opvatting oor die ondergeskikte rol van die vrou binne die huwelik te bevraagteken en die vroulike subjek as die man se meerdere te teken.

Die teks beeld 'n driehoek uit, naamlik Andrew Barnard, Lady Anne Barnard en 'n vrou wat tydens 'n bal in die Kasteel probeer om met Andrew Barnard te flankeer. Deurgaans word die man se reaksie, asook die opweeg van die een vrou teen die ander, vanuit Lady Anne Barnard se perspektief weegegee. Dit is ook opvallend dat sy aanvanklik baie onseker voorkom, veral as sy haar man se jeugdige aantrekkingskrag sien, maar sodra die Kaapse meisie probeer om Andrew Barnard "te bed" (r. 13) oorkom sy hierdie minderwaardige onsekerheid. Die kwessie van die ouderdomsverskil tussen Andrew en Lady Anne blyk 'n teer punt te wees, want in die teks "Uit dagboeke en briewe" (p. 27) word die reaksie van die mense in London op die ouderdomsverskil van twaalf jaar ook weergegee. In die teks "Ons kluisenaarsvineyard verkoop ..." (p. 89) kom die kwessie van die ouderdomsgaping weer pertinent ter sprake:

Ek is oorbewus van my plooië, my gevlekte hande
– ek so OUER tog as hy – dit lyk of hy by
voorbaat jammer wil sê, of, ek kon niks beredder,
dalk ek is die beste wat jy kan kry,
terwyl jy al is wat ek ooit wou hê.

Daar blyk dus ’n wedersydse afhanklikheid van mekaar te wees. Lady Anne kon nie ’n man van haar stand en ouderdom vind om mee te trou nie en Andrew was verarm en kon sodoende sy materiële status verbeter. Hierdie wedersydse afhanklikheid verhoog die gevoel van jaloesie by Lady Anne as sy die Kaapse meisie dophou.

Die motto by “Deur ’n waaier wat die bo-lig ...” toon aan dat dit ’n uittreksel is uit Lady Anne se bekende joernaal en kan dus as ’n kunsteoretiese teks beskou word, omdat dit konsentreer op haar kreatiewe vermoëns. Uit die bundel as geheel kan die leser ook aflei dat Lady Anne nie net skilderes was nie, maar dat sy ook poësie geskryf het.

In die teks onder bespreking suggereer die gebruik van werkwoorde soos “teken” (r. 3), “skets” (r. 7) en “stippel” (r. 11) dat Lady Anne besig is om ’n tekening van haar man te maak en in haar verbeelding verander sy hierdie tekening in die herbelevens van ’n spesifieke dans een aand in die Kasteel. Sy hou haarself dus besig met meer intellektuele take – veral ook omdat sy as lid van die bevoorregte klas nie nodig het om in die kombuis te werk nie.

Twee aspekte van haar man wat sy onmiddellik in haar skets beklemtoon, is sy livrei en sy jeugdigheid (r. 2), iets wat ’n belangrike kwessie was reeds vanaf hulle huweliksdag. Die voorstelling van haar man in sy livrei skakel spesifiek met die sosiale kodes van die tyd, naamlik dat ’n man ’n uniform gedra het na formele geleenthede. Dit maak ook van die man ’n opvallende seksuele objek wat sy kan bewonder. Wanneer in gedagte gehou word dat Barnard binne die konteks van *Lady Anne* as ’n swakkeeling voorgestel word – iemand wat sy posisie aan sy vrou te danke het – kan dit as ’n poging tot romantisering van die man beskou word. Hierdie vervolmaakte representasie van die man is alreeds gesuggereer deur “waaier” (r. 1) wat met sy sirkelvormigheid teken is van volmaaktheid.

In aansluiting hierby beskryf sy haar man as “blakende jare jonger” (r. 2) as sy. “(B)lakende” suggereer dat hy uiterlik besonder gesond voorkom en byna gloei van lewensdrif. Hierdie verwysing na blakende gesondheid is heel ironies binne die konteks van *Lady Anne*. Uit die bundelkonteks blyk dit immers dat hy ’n sieklike swakkeeling is, wat niks sonder sy vrou kan bereik nie. Tydens die afvaart na die Kaap bewonder Lady Anne die omgewing, terwyl Andrew Barnard met ’n “bloedvint” en met sy “beenwit

/ enkel vlekkerig gebyt!” (p. 18) in die kajuit bly. Sy oorleef ook die verblyf in Afrika, maar Andrew sterf aan koors naby Stellenbosch (p. 104).

Die sprekende subjek stel haar man dus deur middel van die woord in 'n romantieser, positiewer lig as wat in werklikheid die geval is. Die man se jeugdigheid ondermyn die heersende sosiale kodes van die tyd: dit is binne die patriargie onvanpas dat 'n vrou met 'n jonger man trou. Volgens die beskrywing is die man nog jeugdig en waarskynlik seksueel aantreklik, ook vir ander vrouens. Dit verklaar ook die tweede strofe, waarin die ander vrou uitgebeeld word wat tydens die dans met “blink buuste in chintz” (r. 13) probeer om hom seksueel uit te lok.

Die oorgrote gedeelte van die eerste strofe word gewy aan die beskrywing van die man, terwyl slegs gesê word dat lady Anne “aan sy sy” (r. 3) is. Dit stem ooreen met die tradisionele opvatting van die huwelik, naamlik dat die man die sterk heersersfiguur is en die vrou as sy onderdanige “aan sy sy”. Furman (1985:71) wys trouens daarop dat die huweliksformulier reeds so geformuleer is om “paternal origin and hegemony” te waarborg. Die vrou is die onderdaan van die man.

Opgewek deur die bewondering vir haar man sluit die vrou haar oë en teken sy verder “blind” (r. 3) aan sy gesig. Sy is dus deeglik op hoogte van sy voorkoms en kan dus, sonder om haar oë oop te maak, in haar verbeelding 'n voorstelling van hom oproep. Daar word eerstens gekonsentreer op sy “kakebeenlyn”, sy besonder kragtige en sterk ken (r. 3). Hierdie gegewens suggereer dat die manlike liggaam vir haar 'n bron van viriliteit, krag en aantreklikheid is. Lady Anne raak ook bewus van die man se byna uitdagende oë (sy “swierige oë luiër”, r. 4) en sy aanraking van haar hand. Die oomblik is uiteraard 'n erotiese moment en die dans dien as 'n voorspel tot die seksuele spel.

Die sterk seksuele inslag van die moment en die dans as seksuele voorspel, laat die leser die “korterige duim” en die “middelvinger” ook as erotiese tekens lees. Op hierdie tydstip kan die skets as 'n Freudiaanse glips beskou word en is die duim teken van die penis. Sy dink dus op 'n psigiese vlak aan sy penis, maar figuurlik gesproke kan die korterige duim ook dui op die korterige penis van die man en sy seksuele ontoereiktheid. Hy beskik dus nie oor die seksuele apparatuur om hom as ‘ware man’ in haar

oë te vestig nie. Wat veral opvallend is hier, is die sterk fallosentriese perspektief wat Lady Anne openbaar. 'Fallosentrisme' dui op die verheerliking van die fallus. Nie net verwys fallus na die penis nie, maar dit is ook 'n simboliese konstrukt om die mag van die man in die samelewing aan te dui.

'n Ander teks in *Lady Anne* wat baie sterk 'n fallosentriese perspektief illustreer, is "dis middernag en piouter" (p. 24). In hierdie teks wens Lady Anne Barnard dat sy 'n penis kan laat groei om haar man te sodomiseer:

... my begeerte: jou heupe neem
van van agter penis te groei drifgeestig
nie na nag besemstok te ry maar
tussen tinkoel boude jou verdomp te naél tot
fenomeen.

Terwyl Lady Anne besig is om te skets, verwys sy na die "ink op die middelvinger" (r. 7) wat ook gelees kan word as 'n erotiese teken. Deur die middelvinger in die lug te steek, word 'n obsene teken gemaak en gevolglik kan dit hier die ereksie aandui, terwyl die ink die saad is. Met betrekking tot Lady Anne self kan dit egosentriese seksuele verkeer beteken; sy is eroties so betrokke by die situasie dat dit tot selfbevrediging kan lei, met die vinger as instrument.

In aansluiting hierby fiktifiseer sy 'n erotiesgelade situasie: tydens 'n bal in die Kasteel verlei 'n vrou met "geel oë, atjarkleurige tandjies guit / in haar mond" vir Andrew Barnard. Om te kompenseer vir die opinie wat die samelewing en sy self van Barnard het, plaas sy hom nou in 'n seksuele situasie waar hy sy seksueel-aantreklike manlikheid kan gebruik om homself te laat geld in die teenwoordigheid van die ander vrou.

Die uitdrukking "Nanny dearest" (r. 8) is besonder gepas met betrekking tot die hele huweliksituasie. As jonger man en swakkeling daarby dien sy vrou vir Andrew Barnard as 'n moederfiguur, 'n "nanny" wat hom troetel en omsien na sy belange. Die gebruik van "oë luier" (r. 4) verkry dus vanuit hierdie interpretatiewe invalshoek nuwe betekenis as in gedagte gehou word dat "luier" ook verwys na die doek wat 'n mens vir babas aansit. Die woordkeuse van die sprekende (en skrywende) subjek kan dus ook dien as 'n Freudiaanse glips en illustreer hoe sy werklik voel oor die huweliksverhouding.

Die fiktifiseringmiddel vir Lady Anne Barnard se fantasieë is 'n besonder seksueel-uitlokkende vrou, wat haar liggaam gebruik om Barnard te “bed” (r. 13). Die vrou bly anoniem en word slegs in liggaamlike terme beskryf met die klem op haar “blink buuste” (r. 13). Sy soek ook eerste toenadering tot Barnard deur “haar lippe na sy oor” te bring (r. 10). Nie net is dit seksueel uitlokkend nie, maar dit skakel 'n derde party heeltemal uit, aangesien 'n intieme dialoog slegs tussen twee persone plaasvind.

Die sprekende subjek gryp in die situasie in, deur vir Barnard “'n knipoog” (r. 11) te laat maak; sy gee aan hom lang “krulle” (r. 11) en “baardstippe” (r. 12). Sy probeer hom dus nog aantrekliker voorstel as wat hy werklik is om sodoende die seksuele spel aan te wakker. Die baardstoppels dui ook hier op groei en viriliteit, wat Andrew Barnard se manlikheid versterk.

As die spel vir die sprekende subjek te intens raak en sy weereens bewus is van haar liggaamlike agterstand by die jonger en aantrekliker vrou, word sy deel van die fiktiewe spel en keer sy haar rug op die verleidster. Haar dialoog is veelduidend: “om my uit te sit skattedoor / lê nie in jou plaaslike baleintjies opgesluit”. “*Skattebol*” word gewoonlik vir vroue gebruik, terwyl 'n man as 'n “*kokkedoor*” beskou kan word. 'n Kokkedoor is volgens die HAT 'n belangrike persoon. “Skatte” verwys dus hier na die skattige vroulike kant van die verleidster, terwyl “door” na die manlikheid in die ander vrou verwys. Dit is die manlikheid in die ander vrou wat met Lady Anne wil kragte meet, maar sy slaag nie daarin nie. Die woordkeuse “plaaslike baleintjies” sluit aan by die kultuurhistoriese kodes van die tyd. Die uitdrukking wat Lady Anne hier gebruik is, 'n vrougesentreerde koreksie op die bekende mangesentreerde “dit sit nie in jou broek nie”. Die taal van aggressie word dus vrougesentreerd. 'n Ander voorbeeld is “bekont” (r. 19), wat ook 'n aggressiewe toestand verwoord en wat 'n vulvasentriese woord is. Die woordkeuse kan egter ook as seksisties beskou word, aangesien “kont” 'n plat benaming vir die vroulike geslagsorgaan is.

Die hele fiktiewe spel met die “klein plebejer” (r. 17) word deur die sprekende subjek as 'n “paskwil” omskryf. 'n Paskwil is 'n geskrif wat gebruik word om iemand belaglik te maak; 'n spotskrif (HAT). Waarskynlik lewer die sprekende subjek sodoende kommentaar op haar eie fiktiewe klein spotskrif oor hul huweliksverhouding, want 'n paskwil kan ook iets wat bespotlik is, omskryf. Die klasseverskille tussen die twee

vroue blyk ook uit die gebruik van “plebejer”, wat as nie-adellik verklaar kan word. Sy as adellike vrou wat ’n afstammeling is van die “Lindsays of the Byres” (p. 11) en ’n lid is van die “nuwe hooglandklas” (p. 27) uit Skotland sien dus neer op die ander vrou vanuit die Kaap.

Die laaste drie versreëls wat tussen hakies geskryf is, kan as ’n afloop van die fiktifiseringsproses beskou word en is tekstuele kommentaar van die sprekende subjek. Die realiteit van die situasie in “hierdie land” (r. 19) dring tot haar deur en sy besef dat sy die situasie sal moet “ontlont”. Lady Anne gaan dus deur middel van haar klein paskwil haar man se flirtasie ongedaan maak. Ten slotte erken sy teenoor haarself dat niks in die vreemde land haar huwelik gaan bedreig nie.

Vanuit ’n erotiesgesentreerde perspektief wil die sprekende subjek dus by die leser tuisbring dat hierdie land haar nie gaan “bekont” nie. Sy gaan nie vir hierdie land ’n “kont” wees wat misbruik word nie. Die Kaapkolonie word dus as manlik geïntepreter. Sy is dus geen onderdanige vrou wat haar laat misbruik nie.

In die lig hiervan is die teks “nog familie nog vriende” (p. 105) besonder ironies, aangesien dit pertinent illustreer dat Lady Anne nie in Afrika kon aanpas nie en die land haar wel “bekont” het en dat Afrika haar “alles laat prysgee (het)”.

Die leser verneem indirek uit “Deur ’n waaier ...” hoe die huweliks-verhouding van Andrew en Lady Anne Barnard verloop. Deur middel van ’n gefiktifiseerde situasie probeer sy die huwelik anders voorstel as wat dit werklik is. Andrew Barnard is ’n jong swakkeling en sy posisie het hy aan haar invloedryke verbintenisse te danke. Vroeër het sy byvoorbeeld in ’n brief aan een van haar minnaars, Henry Dundas (p. 29), erken dat haar huwelik met Andrew Barnard gekenmerk word deur armoede en dat hy haar “lewe herbou” en “jeug bedrewe / herstel”. Vir hom as swakkeling – reeds op dertig “afgeboek op kranksoldy” (p. 37) – bied die huwelik met die ouer vrou uit die adelstand verhoogde status.

Barnard is nie soos Dundas en Windham uit die adelstand nie en is bereid om met Lady Anne te trou. Sy tipeer haar liefde vir Windham as “hopelose liefde” en ’n desperate “hunkering” (p. 64) en haar verhouding met Windham en Dundas is net ’n afspeel van een teen die ander. Vergelyk byvoorbeeld:

Toe Dundas met sy dik aksent
my formeel vra om te trou, besorg hy
my 'n troefkaart om Windham
tot akkoord of minstens jaloesie te jou (p. 65).

Na die Hollandse oorname van die Kaap bly Andrew Barnard in die Kaap agter, terwyl Lady Anne na Brittanje terugkeer. As teken wat haar voortdurend aan hom sal herinner, gee hy aan haar “6 okkerneutsade” (p. 101). Sy kom in Wimpole tot die besef dat haar dae “ylend” is sonder hom (p. 101). Na sy dood erken sy teenoor haarself dat haar ander “helfte” dood is en dat hulle nie meer ’n eenheid is nie. Hy was “al wat (sy) in die wêreld had” (p. 105) en dit is haar nou ook ontnem.

4. Samevatting

Uit hierdie teks blyk dit dat daar ’n besonder hegte huweliksverhouding tussen Andrew en Lady Anne heers. Sy is byvoorbeeld jaloes op hom en tog is daar ook ’n ambivalensie in haar houding aanwesig. Aan die een kant beskou sy hom as ’n swakkeling en word hy as ontoereikend uitgebeeld, terwyl hy aan die ander kant gesien word – in die woorde van Lady Lindsay – as “a treasure that will last” (p. 27.)

Lianne Barnard (1991:22) beskou *Lady Anne* ook vanuit ’n feministiese oogpunt en som die “feministiese boodskap” van die bundel soos volg op: “Albei vroue (Antjie en Anne – MLC) word in teenstelling met die tradisionele siening van vroue as die ‘swakkere’ geslag uitgebeeld as fisies en geestelik sterker as hul onderskeie mans”.

Die teks “Deur ’n waaier ...” is ’n goeie voorbeeld van die dekonstruksie van heersende patriargale stereotiperings van die huweliksverhouding. Die man word gesien as ’n seksobjek en anders as wat gewoonlik die geval is, word sy seksuele aantrekkingskrag uitgebuit. Voorts is die sprekende sub-
jek in beheer van die situasie omdat sy die gebeure fiktifiseer vanuit haar vrougesentreerde perspektief. Louise Viljoen (*Die Burger*, 1989-12-28) beskryf Lady Anne as ’n “sterk vrou wat haar volkome bewus is van die magspel tussen man en vrou”. In aansluiting hierby wil ek die huweliks-
verhouding tussen die Barnards beskryf as ’n bevryde huwelik: hulle word as mekaar se gelykes gesien en gun mekaar hul onderskeie beweegruimtes. Ten spyte van die sosio-ekonomiese klasseverskille tussen die twee vul hulle mekaar tog aan en voorsien in mekaar se bepaalde behoeftes. Of

Lady Anne werklik 'n feminis is, bly 'n problematiese kwessie. Kannemeyer (1989:34) skryf in dié verband dat sy nie 'n feminis is wat "die absolute verdeling van man en vrou kan verwerp nie", maar dat ons eerder met 'n "sagte, beskroomde vrou" te doen kry. Sy is dus 'n vrou wat voldoen aan die stereotiepe siening van die vrou as kwesbaar en swakker as die man.

Bibliografie

- Barnard, Lianne. 1991. 'n Allegoriese lesing van *Lady Anne*. *Tydskrif vir Literatuurwetenskap*, 7(1):21-37, Maart.
- De Jong, Marianne. 1992. Feminisme. In: Cloete, T.T. *Literêre terme en teorieë*. Pretoria : HAUM-Literêr. pp. 123-126.
- Furman, Nelly. 1985. The Politics of Language: Beyond the Gender Principle? In: Greene, Gayle & Coppelia, Kahn. *Making a Difference. Feminist Literary Criticism*. Londen : Routledge. pp. 59-79.
- Grobler, Hilda. 1993. The Kitchen as Battlefield. *Tydskrif vir Literatuurwetenskap*, 9(1):50-56, April.
- Hambidge, Joan. 1989. Belangwekkende bundel. *Beeld*: September, 18.
- Kannemeyer, J.C. 1989. Die horries van A.E. Samuel (gebore Krog). *Tydskrif Vir Letterkunde*, 27(3):33-41, Augustus.
- Krog, Antjie. 1989. *Lady Anne*. Bramley : Taurus.
- Marais, René. 1988. Vrouwees: Perspektiewe in die meer onlangse Afrikaanse poësie en prosa. *Literator*, 9(3):29-43, November.
- Spies, Lina. 1983. 'n Nuwe bloei in Afrikaans: T.T. Cloete se angelier en Antjie Krog se roos. In: Botha, Elize e.a. *Samehang en sin*. Kaapstad : Tafelberg. pp. 110-116.
- Viljoen, Louise. 1989. Krog se virtuose kompleksiteit. *Die Burger*: Desember, 28.